

Een maan zonder naam

Ik zou je willen vragen
Mij te bevrijden van mijn naam
Hij is voor mij opgezet
En niet voor mij gegaan

Zij, gaan er achteraan
Mijn toekomst is verzet

Geachte anonieme lezer

Aangenaam kennis te maken. Wilt u weten wie ik ben? Helaas... ik heb net als u geen naam. Ik kan u wel vertellen wat ik in het publieke, professionele leven doe. Ik ben in eerste instantie kunstenaar. Daarnaast doe ik zo af en toe een manmoedige poging onze huidige tijdgeest en mijn wereldbeeld te onderzoeken en te transformeren in een logische taal, in een verhaal met een duidelijk begin en een helder einde. Vaak lijkt dit onbegonnen werk, want toegegeven: niets is zo paradoxaal als het menselijk bestaan.

Mijn naam is Meir Eshel

Op dit moment voel ik mij als kunstenaar het meest verwant met de Frans-Israëlische Meir Eshel (1964 – 1993). Meir Eshel groeide op in de stad Asjdod, Israël. Na zijn dienst in het leger en wat omzwervingen door de woestijn, vertrok hij op drieëntwintigjarige leeftijd, in 1987, naar Parijs. Daar volgde hij uiteindelijk een studie aan de kunstacademie. Als kunstenaar noemde Meir Eshel zichzelf 'Absalon'.

Een aantal jaren geleden bezocht ik in Museum Boijmans van Beuningen te Rotterdam een overzichtstentoonstelling van zijn werk. Absalon werkte aan cellen, die hij in verschillende wereldsteden wilde plaatsen om in te kunnen wonen. Ze zijn op maat gemaakt voor zijn eigen lichaam en bieden slechts ruimte voor een zeer minimaal leven. Hij geloofde dat dergelijke beperkingen uiteindelijk troost kunnen bieden.

Zijn zogenaamde 'Cellules' komen wat betreft vormgeving overeen met modernistische gebouwen: het zijn witte, geometrisch abstracte vormen. Vormen, die tot de essentie gereduceerd zijn. Wiskundige principes en de moderne architectuur inspireerden Absalon, maar waar een architect op zoek is naar een totaaloplossing voor een geheel gebied, wilde Absalon niet 'totalitair' zijn. Zijn werk drukte zijn eigen ideeën uit, maar hij had niet de behoefte die ideeën aan anderen op te leggen.

Over zijn kunst en zijn leven zei Absalon namelijk: "Ik wil niet worden zoals deze cultuur mij vraagt te worden en ik wil ook liever niet meteen iets beters voorstellen, maar ik wil verzet plegen, hier niet aan deelnemen.". Met zijn werk wilde hij de kloof dichten tussen de persoon die hij was en degene wie hij werkelijk had kunnen zijn.

Helaas heb ik het werk van Absalon tot nu toe slechts één keer kunnen zien en wie Meir Eshel zelf was, is mij volledig onbekend. Ik kan dus niet met zekerheid zeggen of hij zichzelf als migrant zag en het leven zo ervaarde. Toch denk ik dat het werk van Absalon de kern van het leven als migrant uitzonderlijk goed verbeeldt.

Mijn naam is Connie Palmen

Connie Palmen schrijft in 'Het geluk van de eenzaamheid' (2009) over de schrijver of kunstenaar als emigrant: een banneling die al dan niet uit noodzaak het land waar hij/zij vandaan komt moet achterlaten om zich aan de macht van een zichtbare of onzichtbare dictatuur te onttrekken. De emigrant kan hier letterlijk opgevat worden, maar dus ook als metafoor. Een bepaalde (culturele) omgeving hoeft niet altijd te voldoen aan je eigen behoeftes en verlangens. Het besluit van Meir Eshel om naar Frankrijk te emigreren, zijn radicale opvatting ten aanzien van zijn achtergrond en de maatschappelijke tendens en zijn keuze voor het aannemen van een pseudoniem zijn goed te begrijpen in het licht dat Connie Palmen schijnt op het wezen van de schrijver en de kunstenaar.

In datzelfde essay beschrijft Connie Palmen haar opvatting ten aanzien van het begrip identiteit. Hetgene wat een mens persoonlijk en daardoor bijzonder maakt, noemt zij de 'ziel'. Dit is volgens haar een zogenaamd ultiem verzinsel, een verhaal dat hij/zij van het leven maakt. Het is voor haar zoets als fictie: een weefsel van werkelijkheid, herinnering en verbeelding, dat al dan niet (of in meer en mindere mate) gedeeld wordt door anderen. Wie ik ben is mede afhankelijk van de manier waarop anderen mij zien. En hoe de ander mij ziet, wordt weer bepaald door wie hij/zij is. Datgene wat men ziel noemt is dus persoonlijk, maar niet geheel individueel. Ik zou het eerder intersubjectief noemen.

Mijn naam is Hans Keilson

Zo bezien zijn we dus allemaal afhankelijk van de ander, om uiteindelijk te kunnen weten wie we zelf zijn. Ik denk dat we ons daarom maar al te graag aansluiten bij een groep, een volk, een vereniging of een natie met bijbehorende leider. De behoefte van de mens om bij een groep te horen, vermoedelijk omdat het centrum ervan veiligheid en vertrouwen zou bieden, vertaalt zich in een verlangen naar één duidelijke identiteit, een absolute waarheid. Binnen het kader van een groep, kan het individu zijn eigen ongeluk en zijn eigen zwaktes vergeten. Zijn emoties krijgen eindelijk betekenis en kunnen dan ook geventileerd worden.

Een goede vijand draagt bij aan een sterke identiteit. Door je af te zetten tegen alles wat je zelf niet denkt te zijn (en datgene wat je vijand juist wel is) creëer je een sterk fundament voor je zelfbeeld. Personen met een onzeker zelfbeeld, zullen eerder een (al dan niet ingebeelde) vijand creëren.

Toch kunnen we niet ontkennen dat de werkelijkheid tegenstrijdigheden met zich meebrengt. Die tegenstrijdigheid zit ook in onszelf. Iedereen kent de engel en het duiveltje op zijn/haar schouder, ook al geven we dat niet altijd toe. Het is niet eerlijk de duistere kant in jezelf te ontkennen. Maar logisch is het wel om dat te doen: verregaande twijfel als gevolg van paradoxale gedachten en gevoelens of zelfs handelingen ondermijnt een statische perceptie van de werkelijkheid, waarin goed en kwaad relatief makkelijk van elkaar te onderscheiden zijn. Die twijfel en bijkomende angst voor de ander, het onbekende of irrationele kunnen je in een crisis doen belanden.

Mijn naam is Charles Taylor

Als groepsmens begeven we ons niet alleen in de letterlijke tijd en in een letterlijke ruimte, maar ook in een zogenaamde figuurlijke tijd en ruimte: op het grensvlak van goed en fout. Charles Taylor omschrijft dit in 'Bronnen van het Zelf' (2009) als een morele ruimte. Als menselijk wezen je oriënteren in de morele ruimte houdt in

dat je uitspraken doet in de vorm van kwalitatieve contrasten. Dit is goed of mooi en dat is fout of lelijk. Tegelijkertijd zouden we moeten inzien dat deze contrasten niet absoluut zijn, maar altijd relatief. Dit leidt tot: 'Dit is - in mijn geval of in deze situatie - goed en dat is in - mijn geval of deze tijd - fout.'

Charles Taylor schrijft over de idee van het Goede die dient als eeuwige (morele) bron. Deze is zowel constitutief (noodzakelijk en onvermijdbaar) als relatief. Kwalitatieve contrasten bestaan om de goedkeuring van het goede en de afwijzing van het kwade te verwoorden of te verbeelden. Om conflicten in een samenleving waar vele levensverhalen en verschillende culturen samenkomen (i.e. een alsmear veranderende context) te voorkomen, moeten we onze morele standpunten telkens opnieuw blijven toetsen.

Een voorwaarde voor een goed functionerende, beschaafde democratie is dan ook het inbouwen van de mogelijkheid tot zelfkritiek, relativering en het aanbrengen van nuances: dominante opvattingen en conventies dienen altijd opnieuw besproken en heroverwogen te worden. Hoe graag we ook houvast en zekerheid creëren, we kunnen niet ontkennen dat het leven dynamisch is en onze omstandigheden altijd veranderen. Achterhaalde antwoorden en reeds lang bestaande oplossingen zijn niet altijd toereikend voor het omgaan met nieuwe persoonlijke vragen en nieuwe maatschappelijke problemen. Door een continue verandering van de context, is een continue heroverweging van algemeen geldende normen en waarden in een gezonde samenleving noodzakelijk.

De alledaagse werkelijkheid geeft ons genoeg redenen het ons aangeleerde en opgedrongen referentiekader te verwerpen: oorlog, olie, corruptie, kapitalisme, milieuvervuiling, kindersterfte etcetera. De kunsten geven ons de ruimte een alternatieve werkelijkheid te creëren, waarin schijnbare tegenstellingen met symbolen kunnen worden overbrugd en de angstaanjagende onbekende ander (de vermeende vijand) een gezicht krijgt. Het is van essentieel belang dat al datgene wat we niet begrijpen en niet kennen verbeeld en verwoord wordt, continu en telkens anders. Mens-zijn, wat bestaat uit zijn en niet-zijn te midden van enkele bekenden en vele onbekenden, is – naast geboren worden en sterven – ons meest individuele en meest universele, gedeelde lot.

Mijn naam is maan

Vanuit een diepe betrokkenheid met de wereld en de mensen om mij heen, is mijn behoefte ontstaan om relevante kunst te maken. Als mens en als kunstenaar is het één van mijn diepste drijfveren om verschillende woorden, elementen, symbolen, mensen en groepen bij elkaar te brengen. Kunst is voor mij de fantasie en verbeelding van de kijker stimuleren. Ik streef een indirecte interactie met mijn publiek na. Ik wil niet als een ware dictator mijn beeld helemaal opvullen, en bepalen hoe de ander naar mijn werk kijkt, welke waarheid hij of zij daarin vindt.

Om Foucault te citeren: 'Waarheid is een constructie van dominante kennis'. Waarheden blijven altijd gekoppeld aan de gegeven levensvorm. Individuen beschikken, al dan niet bewust, over een referentiekader, dat hen helpt antwoord te geven op morele vragen en een richting te zoeken in het maatschappelijk leven. Deze oriëntatie is onlosmakelijk verbonden met datgene wat wij 'identiteit' noemen.

De werkelijkheid begrijpen door middel van bepaalde woorden of definities, betekent dat deze definities werkelijke kenmerken zijn van onze wereld. Oriëntatie op het goede, of op datgene wat het leven waarde en betekenis geeft en andere mensen een wezen maakt om te respecteren en te bewonderen of lief te hebben, is noodzakelijk om je in een menselijke wereld te kunnen bewegen.

Ik denk dan ook dat we meer met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk zijn dan we over het algemeen gewend zijn aan te nemen. Niet alleen met onze familie, vrienden en kennissen, maar ook met onze vijanden. Of we dat nu willen of niet.

De opgave van de moderne mens is te leren leven met beangstigende twijfel en onzekerheid. 'De mens als migrant' is niet alleen het lot van schrijvers en kunstenaars. In mijn ogen zou iedereen zichzelf als migrant moeten zien en vanuit dat perspectief de wereld moeten benaderen: met een twijfelende en kritische houding ten opzichte van onszelf en de wereld waarmee we bekend én onbekend zijn. Een bewuste liefde voor het leven houdt namelijk in dat we ons te allen tijde soepel moeten opstellen ten opzichte van onze eigen achtergrond. Dialoog (en daarmee antwoorden op vragen als 'Wie ben ik?' en 'Waar kom ik vandaan?' of 'Waar ga ik naartoe?') ontstaat alleen op het moment van ontmoeting met de ander, het andere en het onbekende. Eerlijkheid, openheid en gelijkwaardigheid zijn voorwaarden voor werkelijke communicatie en een vreedzame confrontatie.

Geachte anonieme lezer

Bent u nu mijn vriend of mijn vijand? Eerlijk gezegd: het is mij om het even... Voor een leven in harmonie hebben we elkaar nodig, zoals een maan de zon nodig heeft om überhaupt opgemerkt te kunnen worden. Zon en maan bestaan, opdat al het goede dat het leven mogelijkwerijs te bieden heeft zichtbaar is en gereflecteerd kan worden, als een hoopvol lichtje in de duisternis.